

TLAČOVÁ SPRÁVA

Košice, 17. február 2015

Botanici z Prírodovedeckej fakulty UPJŠ v Košiciach svojím objavom zverejnením v prestížnom časopise *Plant Systematics and Evolution* ukončili príbeh jedného endemitu.

Rastlinný druh rumenica turnianska (*Onosma tornensis*) je zástupcom čeľade borákovité (Boraginaceae). V roku 1906 bol prvý raz opísaný maďarským botanikom Sándorom Jávorkom, ktorý sa venoval štúdiu jednotlivých druhov rodu *Onosma* v rôznych častiach Európy.

Výskyt tejto rastliny na našom území je naviazaný na pomerne malý areál v Slovenskom krase v okolí obce Turnianske Podhradie (v chránenom nálezisku Turniansky hradný vrch), ďalej na susedné Host'ovce, malú oblasť Drienovskej planiny a ojedinelé stanovištia na pohraničnej slovensko-maďarskej planine Dolný vrch. Práve vzácnosť a ohrozenosť v stenoendemickom ponímaní viedla k jej zaradeniu medzi endemické rastliny – unikátne rastliny, ktoré nerastú nikde inde na svete. Ruménica turnianska tak bola zapísaná aj do svetového Červeného zoznamu ohrozených druhov, ktorý spravuje Medzinárodná únia na ochranu prírody (The IUCN Red List of Threatened Species <http://www.iucnredlist.org/>) a do Bernskej konvencie pre ochranu európskych divorastúcich druhov (The Bern Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats).



Foto: RNDr. Róbert Šuvada, PhD., Správa Národného parku Slovenský kras: ruménica svieža (*Onosma viridis*),

Rod *Onosma* zahŕňa okolo 150 druhov rastlín rozšírených predovšetkým v západnej a Malej Ázii, na Apeninskom a Balkánskom polostrove a v južných oblastiach Kaukazu. Pri snahe vysvetliť výskyt ruménice turnianskej práve v oblasti Turne nad Bodvou, pracovali

botanici s hypotézami o jej zavlečení človekom a o prirodzenom spôsobe rozšírenia. K zavlečeniu taxónu človekom mohlo dôjsť z juhu talianskymi kamenármi pri výstavbe turnianskeho hradu, alternatívne pri tatárskych nájazdoch v 13. storočí, prípadne v 16. a 17. storočí počas tureckých vpádov.

Hypotézu o prirodzenom spôsobe rozšírenia však jednoznačne potvrdili až výsledky výskumu kolektívu vedcov pod vedením prof. RNDr. Pavla Mártonfiho, PhD. z Katedry botaniky Ústavu biologických a ekologických vied Prírodovedeckej fakulty UPJŠ v Košiciach. Tým sa podarilo potvrdiť predpoklad, že tento druh mohol byť pred 5-7 tisícmi rokov počas obdobia prechodného oteplenia nazývaného atlantik (priemerná teplota 18-19 °C) rozšírený v Európe v širšom areáli, ktorý sa však následne po zhoršení klimatických podmienok rozdrobil a zmenšil. Jeho pozostatkom je viacero geograficky roztrúsených lokalít, v ktorých došlo k izolácii populácií a následnej miernej diferenciácii taxónov.

*„V posledných takmer desiatich rokoch sme sa venovali podrobnému skúmaniu morfológie populácií rôznych druhov rodu *Onosma* v Európe, štúdiu karyotypu (počtu, veľkosti a tvaru chromozómov), veľkosti ich genómu (štúdium obsahu deoxyribonukleovej kyseliny v bunkách) a štúdiu ich nezvyčajnej reprodukcie. Podstatným spôsobom k vyriešeniu problematiky prispeli práce publikované v časopisoch *Plant Systematics and Evolution* (Kolarčík et al. 2010, <http://link.springer.com/article/10.1007/s00606-010-0346-6>) a *Annales Botanici Fennici* (Mártonfi et al. 2014, <http://www.sekj.org/PDF/anb51-free/anb51-201.pdf>). Podrobné skúmanie sekvencií DNA 206 vzoriek rastlín z 52 populácií vyskytujúcich sa v rôznych častiach Európy (Apeninský polostrov, Balkán, Karpaty a Panónia) ukázalo na výraznú podobnosť DNA populácií *Onosma tornensis* a populácií *Onosma viridis* pochádzajúcich z regiónu Banát na juhozápade Rumunska. Tento výsledok v praxi znamená, že rastliny taxonomicky totožné s našou rumenicou turnianskou rastú aj v niektorých oblastiach Rumunska a teda tzv. unikát nie je až takým unikátom, ako sa pôvodne myslelo“, ozrejmjuje prof. RNDr. Pavol Mártonfi, PhD. z Prírodovedeckej fakulty UPJŠ v Košiciach.*

Ide teda o druh, ktorý sa nazýva vedecky *Onosma viridis*, a ktorý dostal z latinského *viridis* – zelený, svieži, slovenský názov rumenica svieža. Aj napriek tomu, že už v súvislosti s rumenicou sviežou nie je možné hovoriť o celosvetovo unikátnom endemickom druhu, bez pochyb zostáva vzácnym a jedinečným druhom krásliacim okolie Turnianskeho hradu.

Rumenica svieža – *Onosma viridis*
Čeľad': *Boraginaceae* Juss. –borákovité

Rozšírenie: Karpatsko-panónsky endemit, vyskytujúci sa v Rumunsku a na izolovaných lokalitách v Slovenskom krase v oblasti Turnianskeho hradného vrchu a jeho okolí (rastliny z týchto lokalít boli v minulosti hodnotené ako celosvetový endemit rumenica turnianska).

Ekológia: Rastie na výslnných škrapových stráňach a v skalných štrbinách na vápencovom podloží.

Opis: Trváca chlpatá bylina vysoká 10–30 cm. Byle väčšinou na báze drevnatejúce, vystúpavé až priame, jednoduché. Listy prízemných ružíc čiarkovito obrátene kopijovité, do krídlatej stopky zúžené, dolné byľové listy úzko podlhovasto obrátene kopijovité až čiarkovité, horné sediace, úzko kopijovité, na vrchole končisté. Chlpy na líci listov sú vždy na bradavičke porastenej hviezdovitou usporiadanými štetinkami (asterosetulami) s dĺžkou 0,2–0,4 mm, sú 2–3× dlhšie než bradavička a 2–4× kratšie než 1–2 mm dlhý chlpy.

Súkvetím sú závinky s 10–16 kvetmi. Kalich v období kvitnutia 6–10 mm dlhý, koruna 14–17 mm dlhá, 2× dlhšia než kalich, citrónovo žltá, zvonka riedko páperistá alebo holá. Tvrdky sú trojboko vajcovité, končisté, hladké. Kvitne od júna do augusta.

Ohrozenie a ochrana: Fytogeograficky významný, kriticky ohrozený a zákonom chránený druh slovenskej kveteny.

POZNÁMKA: Tlačovú správu nájdete archivovanú na: www.upjs.sk

V prípade záujmu o podrobnejšie informácie kontaktujte prof. RNDr. Pavla Mártonfiho, PhD., Katedra botaniky Ústavu biologických a ekologických vied PF UPJŠ v Košiciach, Mánesova 23 (tel.: 055/234 2313, 2155, mob.: 0917102479; e-mail: pavol.martonfi@upjs.sk)

Mgr. Jana Oleničová
vedúca Úseku pre propagáciu a marketing
Rektorátu UPJŠ v Košiciach